

УДК 347

DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.18.30.126-130>

СПАДКУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА ЗА УМОВ СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ

Пушка Діана Михайлівна,
асистент кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»,
вул. Є. Коновальця, 35, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна,
e-mail: diana.pushka@ukd.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6397-6587>

Мета. Метою роботи є дослідити особливості та проблематику спадкування нерухомого майна за умов спільного проживання, з'ясувати правові наслідки нерозірваного шлюбу спадкодавця з третьою особою для кола спадкоємців та визначення їх часток у спадщині. **Методика** дослідження полягає в аналізі положень чинного законодавства, практики їх застосування та наукових доктрин. **Результати дослідження** виявили, що співмешкання може суттєво впливати на коло спадкоємців та їх частки у спадщині. Зокрема, дослідження показало, що у випадку нерозірваного шлюбу спадкодавця з третьою особою, ця особа може мати право на частку у спадщині, навіть якщо вона не була офіційно визнана спадкоємцем, оскільки може призводити до складнощів у розділі спадкового майна між іншими спадкоємцями. **Наукова новизна** полягає в комплексному аналізі правових наслідків спільного проживання на спадкування нерухомості за умов нерозірваного шлюбу спадкодавця, що дозволяє краще зрозуміти проблематику правового статусу таких спадкоємців. **Практична значимість** - надання рекомендацій щодо врахування питань співмешкання при спадкуванні нерухомості. Необхідно приділити питанню співвідношення формальних правових вимог та принципів справедливості при визначенні кола спадкоємців та обсягу їхніх часток у спадщині. Вивчення судової практики у таких спадкових спорах дасть змогу виявити проблемні аспекти у застосуванні чинного законодавства та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо його удосконалення. Результати проведеного дослідження можуть бути використані для вдосконалення нормативно-правового регулювання у сфері спадкування з метою досягнення балансу між дотриманням формальних вимог та забезпеченням справедливості.

Ключові слова: спадкування, нерухоме майно, спільне проживання, спадкоємі, частки спадщини, шлюб, шлюбні відносини.

Diana Pushka

Assistant Law and Public Administration, King Danylo University,
Konovaltsya Street, 35, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine,
e-mail: diana.pushka@ukd.edu.ua

INHERITANCE OF REAL ESTATE UNDER CONDITIONS OF COHABITATION

Purpose. The purpose of the article is to explore the peculiarities of inheritance of real estate under conditions of joint residence, find out the legal consequences of the indissoluble marriage of the testator with a third person for the circle of heirs and determine their shares in the inheritance. The research **methodology** consists in the analysis of the provisions of the current legislation, the practice of their application and scientific doctrines. The research **results** revealed that joint residence can significantly affect the circle of heirs and their shares in the inheritance. In particular, the study showed that in the case of the indissoluble marriage of the testator with a third person, this person may have the right to a share in the inheritance, even if it has not been officially recognized heir. This can lead to difficulties in the section of the hereditary property between other heirs. **Originality.** The scientific novelty lies in a comprehensive analysis of the legal consequences of cohabitation on the inheritance of real estate under the conditions of the indissoluble marriage of the testator, which allows us to better understand the problems of the legal status of such heirs. **Practical significance** - providing recommendations on taking into account the issues of joint residence in the inheritance of real estate. It is necessary to pay attention to the relationship of formal legal requirements and principles of justice in determining the circle of heirs and the volume of their shares in the inheritance. The study of judicial practice in such hereditary disputes will reveal problematic aspects in the application of current legislation and formulate reasonable proposals for its improvement. The results of the study can be used to improve regulatory regulation in the field of inheritance in order to achieve a balance between compliance with formal requirements and ensuring fairness.

Key words: inheritance, real estate, joint residence, heirs, shares of inheritance, marriage, marriage relations.

Постановка проблеми. Спадкування нерухомого майна є одним із найбільш важливих та складних інститутів цивільного права. Особливої актуальності набуває проблема спадкування особами, які претендують на статус спадкоємців четвертої черги на підставі спільного проживання зі спадкодавцем. Враховуючи, що сам факт проживання однією сім'єю без шлюбу потребує належного підтвердження та може ускладнюватися наявністю правових перешкод, дослідження цих аспектів є важливим науковим та практичним завданням. Проблема спадкування нерухомого майна особами, які претендують на статус спадкоємців четвертої черги на підставі спільного проживання зі спадкодавцем, стає ще більш ускладненою в ситуаціях, коли у спадкодавця існує нерозірваний шлюб з третьою особою. Такий шлюб формально є юридично діючим і породжує правові наслідки, які можуть суттєво вплинути на спадкові права осіб, що спільно проживали зі спадкодавцем, але не перебували з ним у зареєстрованому шлюбі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання спадкування нерухомого майна за умов спільного проживання досліджувалось у працях таких вчених, як О.В. Дзера, І.В. Спасибо-Фатєєва, Г.Гаро, Л. Гриценко, та інші. Зокрема, вченими проаналізовано правові наслідки спільного проживання на коло спадкоємців, визначення часток у спадщині, права членів сім'ї спадкодавця тощо. Проте потребують подальшого дослідження окремі аспекти даної проблеми. Незважаючи на наявність наукових напрацювань, все ще залишаються невирішеними окремі питання, зокрема правова обґрунтованість при встановленні кола осіб, які вважаються такими, що спільно проживали зі спадкодавцем, врахування особливостей спільного проживання при визначенні часток у спадщині, правові наслідки перебування одного з учасників фактичних шлюбних відносин у зареєстрованому шлюбі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей спадкування нерухомого майна за умов спільного проживання, аналіз правових наслідків такого проживання для кола спадкоємців та визначення їх часток у спадщині.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі спадкового права України інститут спільного проживання посідає особливе місце, виступаючи важливим юридичним фактом, що впливає на виникнення, зміну та припинення спадкових правовідносин. Законодавець, враховуючи соціальну значущість фактичних сімейних відносин, передбачив специфічний механізм захисту майнових інтересів осіб, які проживали зі спадкодавцем.

Правове регулювання спадкування особами, які співмешкали зі спадкодавцем, здійснюється комплексом нормативно-правових актів, центральне місце серед яких посідає Цивільний кодекс України. Відповідно до статті 1264 Цивільного кодексу України, визначальним критерієм включення до складу спадкоємців четвертої черги є підтвердження факту безперервного проживання із спадкодавцем протягом не менше п'яти років до моменту відкриття спадщини[1]. Зазначена норма має імперативний характер та встановлює чіткі темпоральні межі для набуття відповідного правового статусу.

Здійснення права на спадкування особами, що перебували у фактичних сімейних зв'язках зі спадкодавцем, вимагає попереднього судового встановлення факту їх спільного ведення домогосподарства. При цьому важливо враховувати наявність

спадкоємців попередніх черг, оскільки їх існування може суттєво вплинути на можливість реалізації спадкових прав особою, яка претендує на спадкування у четверту чергу. Аналіз судової практики, зокрема позиції Верховного Суду України, свідчить про те, що сам факт спільного проживання чоловіка та жінки без зареєстрованого шлюбу не породжує автоматичного виникнення права на спадкування у першу чергу[2]. Натомість, передбачає можливість спадкування такими особами у четверту чергу за умови дотримання часового цензу.

Варто зазначити, що навіть за відсутності права на спадкування, особа, яка перебувала у фактичних шлюбних правовідносинах зі спадкодавцем, зберігає право на захист майнових інтересів через механізм визнання права спільної сумісної власності на майно, набуте за час співмешкання. Це право ґрунтується на положеннях статті 74 Сімейного кодексу України та передбачає можливість виключення відповідного майна зі складу спадкової маси [3].

Обов'язковою умовою для визнання особи спадкоємцем четвертої черги за законом є документальне підтвердження факту проживання однією сім'єю зі спадкодавцем протягом не менше 5 років до його смерті. При цьому, суд повинен керуватись положеннями ст. 3 Сімейного кодексу України, відповідно до якої сім'я створюється на підставах, що не є заборонені законом і таких, які не суперечать моральним засадам суспільства[4]. Аналіз судової практики свідчить про наявність проблемних аспектів при встановленні факту спільного проживання однією сім'єю. Зокрема, спостерігаються випадки, коли суди не приділяють належної уваги перевірці наявності зареєстрованого шлюбу одного з учасників фактичних шлюбних відносин з іншою особою [5]. У багатьох випадках суди обмежуються встановленням самого факту спільного проживання, не досліджуючи питання існування нерозірваного шлюбу з третьою особою. Така практика викликає серйозні застереження, оскільки створення позашлюбних сімейних зв'язків між особами, коли один з учасників перебуває у зареєстрованому шлюбі з іншою особою, прямо суперечить моральним засадам суспільства. Це положення ґрунтується на принципі моногамії, який є основоположним для сімейного права України. Відповідно до цього, можна стверджувати, що особа, яка перебувала у позашлюбних відносинах зі спадкодавцем, маючи при цьому нерозірваний шлюб з іншою особою, не може набувати права на спадкування як спадкоємець четвертої черги за законом. Цей висновок залишається актуальним навіть за наявності судового рішення про встановлення факту спільного проживання.

З метою вдосконалення судової практики у цій категорії справ, видається необхідним запровадження комплексного підходу до розгляду заяв про встановлення факту проживання однією сім'єю. Такий підхід повинен обов'язково включати перевірку наявності зареєстрованого шлюбу заявника, який не був припинений у встановленому законом порядку. За наявності такого шлюбу, суд має відмовляти у задоволенні заяви про встановлення факту співмешкання, оскільки такі відносини суперечать моральним засадам суспільства. Важливо підкреслити, що встановлення вищезазначеного факту має відбуватися з урахуванням всіх юридично значущих обставин, які можуть вплинути на правомірність створення сімейних відносин. Це включає не лише перевірку тривалості проживання, але й дослідження правових перешкод для створення сім'ї.

Висновки. Розглянута проблематика демонструє необхідність системного підходу до оцінки умов спадкування за законом. При цьому особливу увагу слід приділяти відповідності фактичних відносин між спадкодавцем та потенційним

спадкоємцем моральним засадам суспільства. Такий підхід забезпечить справедливе вирішення спадкових спорів та сприятиме формуванню єдиної судової практики. Проведене дослідження дозволило встановити, що спільне проживання зі спадкодавцем є важливим фактором, який суттєво впливає на спадкування нерухомого майна. Було встановлено ключові аспекти спадкування нерухомого майна особами, які претендують на статус спадкоємців четвертої черги а саме:

- розширення кола спадкоємців за законом, надаючи їм право на спадкування нарівні з іншими спадкоємцями першої черги;
 - необхідність комплексної перевірки умов набуття статусу спадкоємця, включаючи не лише фактичне спільне проживання, але й відсутність правових перешкод для створення сім'ї;
 - важливість встановлення відсутності зареєстрованого шлюбу у осіб, які претендують на встановлення факту проживання однією сім'єю;
 - визначальний вплив моральних засад суспільства на можливість встановлення права на спадкування, що виключає можливість набуття спадкових прав особами, які перебували у фактичних шлюбних відносинах за наявності нерозірваного шлюбу.
- Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є:
- розробка чітких критеріїв перевірки правових перешкод для визнання факту проживання однією сім'єю;
 - вдосконалення процедури встановлення відсутності зареєстрованого шлюбу в судовому порядку;
 - формування єдиних підходів у судовій практиці щодо встановлення факту спільного проживання та його правових наслідків для спадкування;
 - внесення доповнень до процесуального законодавства щодо обов'язкового подання заявником документів про сімейний стан.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text>
2. Про судову практику у справах про спадкування. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>
3. Спадкові спори у разі смерті одного з подружжя: як захистити інтереси клієнта? Г.Гаро, Л. Гриценко, О. Мотилук, В. Сандулеєва, Т. Денисова, О. Серишева, О. Вікенфельд, Т. Жидачек. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 144 с.
4. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text>
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/28195242>

References

1. Civil Code of Ukraine. Official webportal of the Parliament of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text> (date of appeal: 07.11.2024). (in Ukrainian)
2. On judicial practice in cases of inheritance. Official webportal of the Parliament of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (accessed 07.11.2024). (in Ukrainian)
3. Garo G., Gritsenko L., Motylyuk O. et al. (2022). *Spadkovi spory u razi smerti odnogo z podruzhzhia: yak zakhystyty interesy kliienta?* [Common disputes in the event of the death of one of the spouses: how to protect the interests of the client?]. H.: FACTOR-MEDIA. (in Ukrainian)
4. On judicial practice in civil cases of inheritance. Official webportal of the Parliament of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text> (accessed 06.11.2024). (in Ukrainian)

5. Unified state register of court decisions. Unified state register of court decisions. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/28195242> (accessed 07.11.2024). (in Ukrainian)

Стаття: надійшла до редакції 18.10.2024
прийнята до друку 11.11.2024
The article: is received 18.10.2024
is accepted 11.11.2024

Бібліографія: Пушка Д. М. Спадкування нерухомого майна за умов спільного проживання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. Вип. 18 (30). С. 126-130. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.18.30.126-130>

